
ПЕТРОВСЬКА І.Р.,
кандидат технічних наук, доцент,
кафедра психології, педагогіки
і соціального управління,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ З ОБДАРОВАНИМИ СТУДЕНТАМИ

Систематизовано характерні ознаки обдарованих студентів та основні напрямки роботи викладачів вищого навчального закладу з обдарованими студентами. Представлено результати експериментального дослідження творчо обдарованих студентів.

Ключові слова: обдаровані студенти, викладач вищого навчального закладу, навчання обдарованих студентів.

Систематизированы характерные признаки одаренных студентов и основные направления работы преподавателей вуза с одаренными студентами. Представлены результаты экспериментального исследования творчески одаренных студентов.

Ключевые слова: одаренные студенты, преподаватель высшего учебного заведения, обучение одаренных студентов.

Characteristic signs of gifted students and the main areas of university teacher's work with gifted students are systematized. The results of experimental research of the creatively gifted students are presented.

Key words: gifted students, university teacher, gifted student's education.

Постановка проблеми. Цілеспрямована робота з навчання обдарованих студентів є перспективною з огляду на необхідність піднесення національного характеру освіти; гуманізації освітнього процесу; втілення в життя національної ідеї; наближення національної освіти до європейських стандартів; необхідності підвищення професійного рівня студентів, підготовки кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку; формування творчих, цілеспрямованих, конкурентоспроможних фахівців, талановитих науковців; забезпечення мобільності наших фахівців в освоєнні новітніх технологій науки та впровадження їх у життя; підвищення мотивації студентів до навчання; створення реальних умов для продуктивної роботи наукового студентського товариства; поповнення штату кафедр молодими науковцями, здатними до наукової роботи.

Поняття обдарованість у психологічній та педагогічній літературі переважно розкривається через поняття здібності і позначає високий рівень розвитку здібностей чи якісно своєрідне їх сполучення (Н.С. Лейтес, Б.М. Теплов, В.С. Юркевич, Б.С. Алякринский Л.А. Венгер, В. Панов, С. Гончаренко, А.М. Матюшкін та інші), в тому числі через поняття «виняткові здібності» (Б.С. Алякринский, І. Акімов). Окрім своєрідного поєднання здібностей, обдарованість також пов'язують з особистісними характеристиками людини (Б. Чижевський, Л. Слободянюк, Т. Хромова). Обдарованість пов'язують з

особливостями сенсорних процесів (Ф. Гальтон, Г. Домано, В.В. Клименко, Е. Томас). Цей феномен визнають як такий, що має багатофакторну природу, в тому числі важливими є фактори середовища (Ф. Монкс, А. Тампенбаум, О. Музика, Ю. Гільбух, Л. Липова) і є динамічною характеристикою особистості (Ю.Д. Бабаєва, А.І. Савенков, В. Шебеко). Однією з найпопулярніших сьогодні є концепція обдарованості Дж. Рензуллі, згідно якої обдарованість є поєднання трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, креативності та наполегливості з урахуванням ерудиції і сприятливого навколишнього середовища.

Проблема розвитку і педагогічної підтримки здібних та обдарованих студентів, розкриття їхнього потенціалу є мало досліджуваною та надзвичайно актуальною. До характерних проявів обдарованості у студентському віці належать: енергійне зростання моральних та інтелектуальних сил і можливостей; підвищений рівень абстрагування й узагальнення; формування прямих і зворотних операцій, міркувань і умовиводів; посилення розумової діяльності; прагнення до самовдосконалення; становлення світогляду, моральних, естетичних почуттів; уміння передбачати наслідки діяльності, критичність мислення; зростання й збагачення обдарованості; становлення, формування спеціальних схильностей і здібностей; легкість засвоєння нових ідей і знань, комбінування знань оригінальними способами, гнучкість у концепціях, способах дій, соціальних ситуаціях;

дуже добрий розвиток навичок спілкування, відкритість, дружелюбність, розвинене почуття гумору; жива й безпосередня уява; невміння приховувати свої почуття та емоції; активність, наполегливість, енергійність, схильність до ризику; нетерплячість під час виконання рутинної роботи, надання переваги складним завданням; незалежність у судженнях, поведінці [2, с. 16].

Виявлення (діагностування) викладачами обдарованої студентської молоді можна здійснювати у кількох напрямках, зокрема навчальній, позанавчальній, науково-дослідницькій діяльності студентів, їх роботі під час проходження виробничої практики, а також спеціально організованій інформаційно-аналітичній діяльності викладачів [1, с. 194].

Так, серед основних методів виявлення обдарованих студентів під час навчального процесу виділяються: спостереження за роботою студентів на семінарських, практичних заняттях; залучення їх до різних видів роботи в академічній групі з використанням технологій проблемного навчання; оцінка результативності виконання студентами диференційованих завдань; використання під час занять творчих, нестандартних, варіативних завдань; залучення студентів до складання ситуаційних виробничих задач; виконання студентами індивідуальних завдань; проведення викладачами індивідуальних консультацій і бесід із студентами.

Серед можливостей позанавчальної роботи у виявленні обдарованих студентів надається перевага проведенню творчих конкурсів, різноманітних студентських олімпіад з предмету та спеціальності; організації діяльності студентського театру, студентських консалтингових груп тощо.

Важливого значення в ідентифікації обдарованості студентів надається педагогічній практиці, яка надає ключових можливостей для розкриття і розвитку здібностей і талантів студентів.

Особливе місце у виявленні здібнос-

тей та обдарувань студентів посідає спеціально організована аналітична діяльність викладачів із застосуванням як традиційних педагогічних методів, так і спеціальних психологічних методик, спрямованих на виявлення мотивації, професійної спрямованості студентів, рівня розвитку їх здібностей, креативності, особистісних якостей тощо.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи проблему творчої обдарованості студентів для експериментального дослідження було використано такі психодіагностичні методики: «Рівень творчого потенціалу», «Опитувальник креативності» Джонсона та «Тест творчого мислення» Торренса. Методика «Рівень творчого потенціалу» дозволяє окрім загального показника творчого потенціалу, визначити рівень розвитку головних його якостей таких як допитливість, віра в себе, стабільність, амбіційність, слухова пам'ять, прагнення бути незалежним, здатність абстрагуватися, міра зосередженості. «Опитувальник креативності» Джонсона фокусує увагу на елементах, пов'язаних із творчим самовираженням, дозволяє провести самооцінку студентами своєї креативності. Тест Торренса (короткий тест творчого мислення) – застосовується для вивчення творчої обдарованості, і включає такі шкали: швидкість (продуктивність); гнучкість – оцінює різноманітність ідей і стратегій, здатність переходити від одного аспекту проблеми до іншого, бачити різне в подібному; оригінальність – характеризує здатність висувати ідеї, що відрізняються від очевидних, загальновідомих, банальних; розробленість – здатність до винахідництва, раціоналізаторської і конструктивної діяльності.

В експериментальному дослідженні прийняло участь 109 студентів різних спеціальностей Національного університету «Львівська політехніка», з них 55 – дівчат, 54 – хлопців.

Суттєвих відмінностей за гендерною ознакою (методом Манна-Уїтні) у результатах на «творчий потенціал», «творчу обдарованість» та «самооцін-

Рис. 1. Розподіл студентів за рівнем самооцінки креативності

ку креативності» не виявлено, однак, порівняння окремих шкал методик, дозволяє зробити висновок, що розподіл таких якостей творчого потенціалу як «прагнення бути незалежним» та «міра зосередженості» є різним у дівчат та хлопців. Дівчата більше прагнуть бути незалежними, а хлопці переважають дівчат у зосередженості.

Кореляційний аналіз між шкалами трьох методик дозволяє стверджувати, що чим вищий рівень творчого потенціалу студента, тим сильніша його віра в себе ($r=0,266$, $p<0,05$); чим

вищий рівень творчої обдарованості, тим більший рівень гнучкості мислення ($r=0,685$, $p<0,01$), оригінальності ($r=0,845$, $p<0,01$), розробленості (схильності до винахідництва) ($r=0,892$, $p<0,01$) та продуктивності (швидкості) ($r=0,363$, $p<0,01$); чим краща слухова пам'ять, тим вищою є самооцінка своєї креативності ($r=0,315$, $p<0,05$).

Самооцінка креативності методом Джонсона виявила, що 13,6% студентів оцінюють рівень своєї креативності як низький, 30,5% - як середній, 47,5% студентів вважають себе високо креатив-

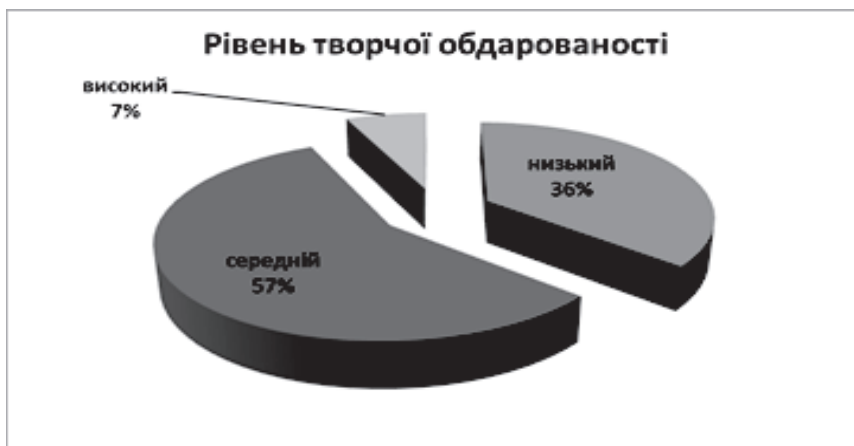

Рис. 2. Розподіл студентів за рівнем творчої обдарованості

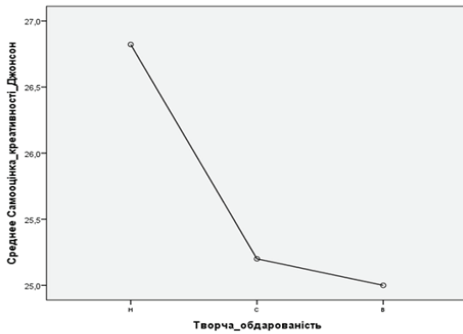

Рис 3. Залежність самооцінки креативності від творчої обдарованості

ними, і 8,5% оцінюють рівень розвитку своєї креативності як дуже високий.

Методика Торренса на творчу обдарованість дозволила виявити, що серед студентів, які брали участь в дослідженні, лише 6,8% мають високий рівень обдарованості, 56,9% – середній рівень, та, 36,3% опитаних мають низький рівень творчої обдарованості.

Встановлено (за допомогою дисперсійного аналізу) залежність самооцінки креативності і рівня творчої обдарованості (рис. 3). Виявилося, що чим вищою є самооцінка студента своєї креативності, тим, насправді, нижчий рівень його творчої обдарованості (чим менш обдарована дитина, тим більше вона вважає себе творчою). Студенти,

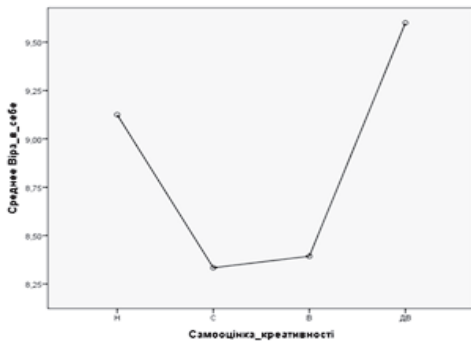

Рис 5. Розподіл показника «віра в себе» у групах студентів з різною самооцінкою креативності

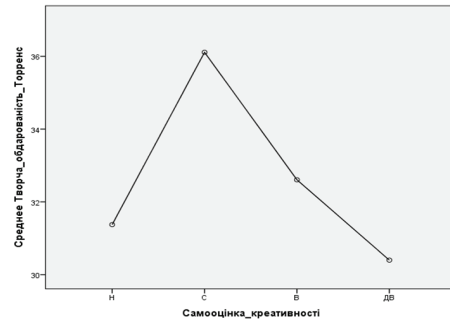

Рис 4. Розподіл показника «творча обдарованість» у групах студентів з різною самооцінкою креативності

які мають середній чи високий рівень творчої обдарованості досить скромні в оцінці своєї креативності.

Найбільший рівень творчої обдарованості за методикою Торренса демонструють студенти, які оцінили рівень своєї креативності як середній (рис. 4). А ті діти, які вважають себе надкреативними насправді мають найнижчий рівень творчої обдарованості. Це може свідчити або про завищену самооцінку своїх здібностей до творчості або намагання справити якнайкраще враження при анкетуванні.

Студенти, що оцінили себе як дуже креативних мають найвищі показники за шкалою «віра в себе» (рис. 5), що може свідчити про завищену самооцін-

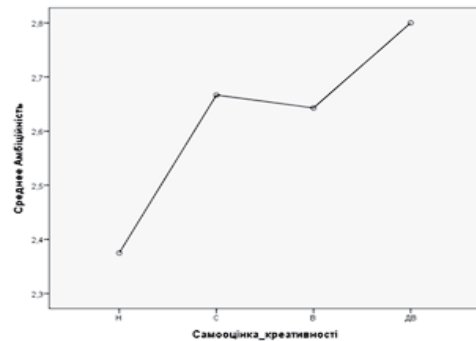

Рис 6. Розподіл показника «амбіційність» у групах студентів з різною самооцінкою креативності

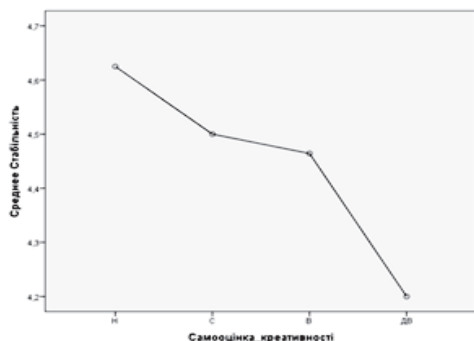

Рис 7. Розподіл показника «стабільність» у групах студентів з різною самооцінкою креативності

ку, демонстративність.

Встановлено, що чим вищий рівень самооцінки креативності, тим більш амбітною є дитина або чим менший рівень творчої обдарованості, тим більшою є амбіційність, наполегливе прагнення здобути успіх і славу (рис. 6)

Розподіл показника «стабільність» у групах студентів з різною самооцінкою креативності: чим нижчий рівень креативності, тим більш послідовною, стабільною, стійкою, врівноваженою є людина (рис. 7). Можна припустити, що студенти з високим рівнем креативності більш імпульсивні, вразливі, в них часто змінюється настрій.

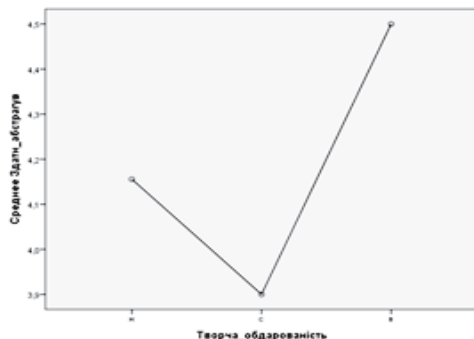

Рис. 9. Розподіл показника «здатність до абстрагування» у групах студентів з різним рівнем творчої обдарованості

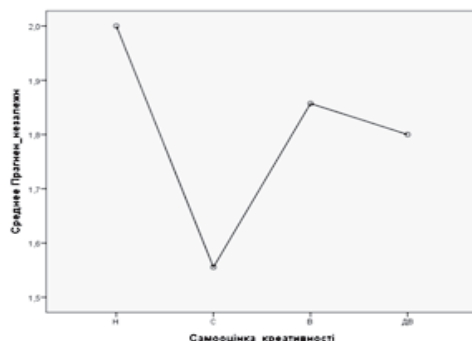

Рис. 8. Розподіл показника «прагнення до незалежності» у групах студентів з різною самооцінкою креативності

Встановлено, що найбільше прагнуть бути незалежними студенти, які оцінили свій рівень креативності як низький (рис. 8). Найменше прагнуть до незалежності студенти з середнім рівнем креативності (як було показано вище, вони ж мають найвищий рівень творчої обдарованості). Отже, можна припустити, що творчо обдаровані студенти не надто виявляють прагнення бути незалежними.

Високі показники допитливості демонструють студенти, які оцінили свій рівень креативності як середній та високий. Ті ж діти, які не вважають себе креативними, і, навпаки, ті, що бачать

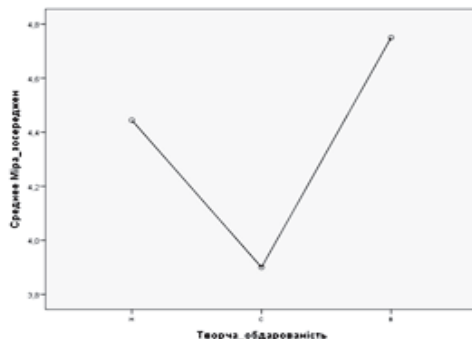

Рис. 10. Розподіл показника «міра зосередженості» у групах студентів з різним рівнем творчої обдарованості

себе дуже креативними, насправді мають невисокий рівень допитливості.

Для студентів з високим рівнем творчої обдарованості властиво висока здатність до абстрагування та міра зосередженості (рис. 9, 10). Студенти з середнім рівнем творчості демонструють найнижчі показники за цими шкалами.

Для активізації творчої самостійної роботи студентів важливо використовувати такі способи як виконання індивідуальних і групових завдань творчого характеру, написання курсових та дипломних робіт з елементами наукових досліджень, застосування проблемних запитань під час лекційних та практичних занять, виконання лабораторних робіт дослідницького характеру та індивідуальних завдань під час виробничої практики. А також залучати студентів до роботи у науково-практичних семінарах, конференціях, які проводять кафедри; до участі у проведенні семінарів у різних навчальних закладах міста; організація роботи студентів під час занять у творчих мікрогрупах; публікація статей, дослідницьких матеріалів у студентських збірниках наукових праць тощо. Позиція викладача має реалізовуватися в організації співпраці із студентом, розумній тактовній пораді, консультації, створенні умов для роботи з фахівцями високого рівня.

Висновки. Важливого значення в організації навчання обдарованих студентів набувають умови, за яких сьогодні здійснюється керівництво роботою обдарованих студентів. Основними

передумовами ефективності відповідної роботи є: розуміння керівництвом вищого закладу освіти важливості та необхідності такої роботи; усвідомлення викладачами необхідності підготовки молодих учених; власна ініціатива викладачів і студентів; наявність цікавих програм для дослідження; бажання студентів займатися певною проблемою (кількість таких студентів з року в рік зростає); можливості виконання державних замовлень; усвідомлення головних пріоритетів світоглядної культури особистості студента.

Не меншого значення набуває створення відповідних умов для розвитку обдарованості студентів. Необхідною є спеціальна підготовка педагогічних кадрів, спроможних працювати з обдарованими студентами; створення відповідної матеріальної бази навчального закладу; надання можливості студентам навчатися за індивідуальним графіком; створення творчих груп студентів; організація фінансування дослідницької роботи студентів; матеріального стимулювання як викладачів, так і студентів; розробка диференційованих завдань з кожного предмету; глибока розробка тематики рефератів; продуманості планів роботи проблемних груп; перспективності запропонованих тем дослідження; існування різних форм заохочення студентів (нагородження почесними грамотами, книгами, преміями тощо); передбачення додаткових годин для роботи з обдарованими студентами тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонова О.Є. Особливості навчання обдарованих студентів у ВНЗ (аналіз досвіду педагогічних університетів України) // *Нові технології навчання: Зб. наук. праць. Шляхи розвитку духовності та професіоналізму в умовах глобалізації.* – Київ-Вінниця: Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Вінницький соціально-економічний ін-т Університету "Україна", 2008. – С. 193-199.
2. Бобир О.В. Особистісні характеристики юнацтва з різними формами обдарованості: Автореф. дис...канд. псих. наук: 19.00.07. – Харків, 2005. – 22 с.